

Мегатренд универзитет, Факултет за културу и медије и
Факултет за пословне студије, Београд

DOI 10.5937/kultura1445077M

УДК 316.7:06.065

159.928:7.01

прегледни рад

ДРУШТВЕНИ СМИСАО НАГРАДА У КУЛТУРИ И ЊИХОВО АМБИВАЛЕНТНО ДЕЈСТВО НА СТВАРАОЦЕ

Сажетак: *Награде у култури сматрају се значајним средством културне политике. Оне делују стимулативно на ствараоце, подстичу већи број људи да се упознају са награђеним делом или аутором, фаворизују одређене облике уметничког деловања или стваралаштво у целини, а често имају и своју економску компоненту. У овом раду покушаћемо да дубље истражимо подстицајни ефекат који награде имају на уметника и доведемо га у везу са општеприхваћеним циљевима културне политике друштва у транзицији.*

Кључне речи: *култура, ствараоци, награде, мотивација, фидбек, субјективни и нормативни критеријуми*

Увод

Награде представљају важно поље стимулативних инструмената културне политике. Модерна друштва радије се опредељују за стимулативна средства, избегавајући репресивна. У начелу, стимулативна средства културне политике подстичу размах креативних снага, стварају друштвени амбијент погодан за развој духовног стваралаштва и подижу на виши ниво културне потребе широких слојева. Репресивна средства културне политике делују сасвим супротно: она ограничавају, контролишу и сузбијају слободан расцвет и проток стваралачке енергије, онемогућавајући

комуникацију и стварајући друштвену климу која није ни културна ни демократска. Средства културне политике која стимулативно делују на уметничко стваралаштво могу бити посредна (доношење прописа који регулишу правни положај уметника и стваралаштва) и непосредна (разни видови награда и признања, стипендије и различити облици помоћи у стручном усавршавању и други облици стимулисања као што су изградња атељеа, формирање ликовних колонија, откупи и сл.).¹

Од свих набројаних облика стимулативног деловања, вероватно највише контроверзи изазивају награде. Иако бројне у свим облицима културног стваралаштва, оне често нису довољно профилисане, нити су правно прецизно уређене, а сами ефекти награђивања нису довољно културолошки истражени. Иза одлука о наградама често не стоји озбиљан процес вредновања по критеријумима који су јавни. Неке имају димензије социјалног условљавања одређеног, пожељног модела понашања, мишљења или стварања. Уместо награда које су понекад критиковане као идеолошки обојене (Седмојулска, Октобарска, и сл.), уведене су нове, економски веома привлачне, али често по критеријумима који нису довољно транспарентни. Последњих година велику пажњу српске културне јавности привлачи додела националних признања за допринос култури, пре свега због амбиције да се ова признања поделе изван рефлектора јавности, а често по партијским, родбинским или естрадним критеријумима. Тако се урушава шири смисао награде, и од једне начелно добро замишљене друштвене акције прави се приватни аранжман.² Док репресивна средства као што је цензура изазивају неподељену осуду, и награде, иако инструмент подстицаја, често постају мета напада и оспоравања од стране јавности, па и самих уметника. Награде у култури, којих је врло много, можда су чак најилустративнији пример како је принцип културне легитимности нарушен у прилично великом броју случајева. Неки уметници, сликари, књижевници и други, почели су и да враћају награде.³ Оваква ситуација догодила се недавно, на скупштини Удружења књижевника Србије, када је песник Милош Јанковић постао „својевољни одбитник” награде „Милан Ракић“, пошто је одлуком жирија прекршен правилник у коме пише да награду може да

---

1 Прњат, Б. (2006) *Увод у културну политику*, Нови Сад: Стилос, стр. 88.

2 Алексић, М. (11. 1. 2012) Националне пензије: ко су били конкуренти, *Политика*.

3 Немањић, М. (2013) *Култура Србије на раскршћу 20. и 21. века – недовршен модел*, *Култура* бр. 140, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 213.

добије један или двоје кандидата, а жири је овога пута наградио њих троје!⁴

По својој природи награде представљају комплексан феномен и зато је у тумачење њихове улоге неопходно укључити сазнања различитих научних дисциплина.

Друштвени смисао награде

Према Речнику Матице српске награда је „новац или нешто друго што се некоме даје као признање за истакнут, значајан, запажен рад, за успешан резултат, остварење и сл.” То је у исто време и „признање уопште” и „накнада за обављен, урађен посао”, „плата” или „морална накнада”.⁵ У већини европских језика овај термин потиче од латинске речи *praetium*, што значи признање, али и новац, платити или дати нешто заузврат...

Можемо рећи да је универзалан смисао награде у култури одавање почести заслужнима и изузетнима у некој области. Њоме се, осим одавања почести, уметник охрабрује да настави у правцу којим је кренуо, оне утичу и на самог аутора и на заједницу којој припада, доприносе осећају сигурности и самопоштовању аутора и показују степен његове прихваћености у друштвеном окружењу.

Смисао награде можемо посматрати кроз призму утицаја на награђеног и на друштво у целини, на одређену заједницу и њену свест.

Ефекат на друштво награде остварују тако што истичу извршеност, издвајају „озбиљну” или „квалитетну” уметност и подстичу јавност да конзумира највиши ниво уметничких производа. Оне показују ком се облику стваралаштва поклања посебна пажња у одређеном друштву или времену (подстицањем стваралаштва уопште или фаворизовањем појединих уметничких правца, идејних струја и сл.).

Неретко је додељивање награда у области културе праћено примедбама, критикама, оспоравањима, пре свега због саме природе дела о којима се доноси суд и која се награђују, односно не награђују. У спорту је додела медаља и трофеја готово неупитна (ако се изузму спорадична, оправдана или неоправдана, незадовољства суђењем на такмичењима). Додела признања и награда у области природних наука такође је мање подложна оспоравању услед постојања јаснијих

---

4 Павловић, М. (10. 2. 2012) Шта награђујемо у култури – добитници и одбитници, *Политика*.

5 *Речник српског језика* (2007) Нови Сад: Матица српска, стр. 757.

критеријума и већих могућности објективне и егзактне евалуације значаја и домета резултата научне продукције. Задатак се усложњава са удаљавањем од прецизних и мерљивих критеријума и резултата и уласком у сферу у којој у избору неминовно учествују фактори као што су субјективност, афинитети, укуси, стилске преференције, па и моде и трендови. Таква је сфера културе и уметности. Што су критеријуми и фактори одређивања квалитета, односно селекције и награђивања дела и аутора, комплекснији и мање егзактни и мерљиви, то су веће и бројније могућности и прилике за вршење непринципијелних (клановских, еснафских, идеолошких, политичких и других) утицаја. Образложења за одабир и награђивање неког дела, односно аутора, у сфери уметности могу представљати веште рационализације и манипулације. Међутим, та увек присутна опасност, која произлази из саме природе уметничког стваралаштва као и из његове рецепције, не значи и одсуство било каквих ваљаних критеријума који уређују неку уметничку област и дисциплину. А критеријуми и вредносне процене су производ темељног познавања традиције дате области, тј. дисциплине, односно култивисане и истанчане перцепције и критериологије. Под тим се не подразумева окоштали традиционализам, као став неразумевања и одбојности према свему новом и оригиналном, иако и та опасност увек постоји. Традиција је то што јесте само ако је прихваћена слободном вољом човека, као животодавни чин, као чувар виталности заједнице и добробити појединца. Ако постане циљ сама себи, она гасне и ишчежава.⁶

Кад је реч о односу између традиције и индивидуалне креативности, велики енглески песник и књижевни критичар, Т. С. Елиот, у есеју *Традиција и индивидуални таленат*, упозорава да оригиналност може постојати тек као модификација и проширење традиције, а не као својевољни, појединачни хир: „Ако приђемо једном песнику без предрасуда, често ћемо открити, да не само најбољи, већ и најиндивидуалнији делови његовог дела могу бити они у којима су мртви песници, његови преци, најснажније потврдили своју бесмртност”. Елиот даље истиче да традиција има много шири значај. „Она се не може наследити, а ако вам је потребна морате је стећи великим трудом. Она на првом месту обухвата осећање историје за које безмало можемо рећи да је неопходно

---

6 Бојанин, С. (2013) *Волети, али како: основе савремене психотерапије*, Београд: Конрис, стр. 23.

сваком оном ко би хтео да буде песник и после своје двадесет пете године”.⁷

Дефиниција креативности која се најчешће помиње у психолошкој литератури је Баронова (Baron, 1968, 1969, 1995). Према тој дефиницији креативност је способност да се произведе дело које је не само ново (тј. оригинално, неочекивано) него и корисно. Реч „корисно” аутор схвата шире него практично и утилитарно, што би искључивало уметничку сферу, већ као квалитетно, смислено, које оличава естетску, сазнајну, духовну вредност.

Слично Барону говори и наш психолог Милан Милинковић: „Креативни појединац је онај чији јединствени склоп црта омогућава да у одређеним околностима ствара нове производе материјалне и духовне, од ширег друштвеног значаја”.⁸

Обе дефиниције, и Баронова и Милинковићева, истичу да није довољно да нешто буде ново да би било проглашено креативним. Изрази „корисно” код Барона и „од ширег друштвеног значаја” код Милинковића, указују на то да нови производ треба да врши утицај на људе и на друштвено окружење. То искључује ниже нивое креативности, који могу бити значајни за срећу и добробит појединца, али немају шири утицај, не остављају дубљи и трајнији траг на друштвену заједницу. Ову тврдњу треба, међутим, допунити критеријумом временске перспективе. Познати су случајеви многих стваралаца који су, у своје време, били несхваћени, а неки и исмевани и прогоњени, што сведочи о томе да у процену нечијег стваралаштва не треба укључивати непосредну временску дистанцу. Креативност, као откривање, увођење, произвођење нечег новог је супротна конформизму као прилагођавању постојећем, подилажењу тренутној моди и укусу, трагању за допадљивошћу и одобравањем. Истовремено не треба мислити да је вредан и револуционаран сваки стваралачки покушај који је несхваћен и непрепознат од стране релевантних стручњака или јавности. Субјективни, лични суд ствараоца не може бити ни једино ни главно мерило креативности. Када Барон и Милинковић у своје дефиниције креативности, поред појма новине, новитета, уводе и појмове користи и друштвеног значаја, они тиме наглашавају постојање извансубјективних критеријума којима се

---

7 Ђорић, А. *Књижевни погледи Т. С. Елиота*, http://slovoslovlje.blogspot.com/2014/08/blog-post_18.html, приступљено 10. 10. 2014.

8 Милинковић, М. (1973) *Израда инструментарија и методологије за идентификовање талентованих ученика*, Београд: Институт за психологију, стр. 8.

пуке новотарије разликују од оригиналних, или безвредни од вредних производа.

Према једном од највећих познаваоца и проучаваоца креативности, Михаљу Чиксентмихаљију, стваралаштво је процес који доводи до промена у једном симболичком подручју, што подразумева изванредно познавање и владање симболима, правилима, вештинама и традицијом тог подручја. Колико год занимљив и загонетан био субјективни процес стварања, оригинална идеја, субјективна интуиција, не можемо то сматрати правим стваралаштвом без позивања на неке извансубјективне критеријуме и норме, који подразумевају друштвену и културну евалуацију.⁹

Ко је, онда, у праву, појединац који верује у своју креативност или друштвена средина која исту не препознаје или негира? Ако бисмо се заузели за првог, креативност бисмо схватили као чисто субјективни феномен. Таквом дефиницијом бисмо оповргли тврдњу да је креативност стварање нечег новог, неконвенционалног али и довољно вредног да буде интегрисано у културу, односно да постане традиција. Пошто је утврђено да интимно уверење да је једно дело креативно мора да буде друштвено акредитовано, треба проширити дефиницију. Интимно уверење треба да буде потврђено од стране релевантних стручњака, као што су издавачи, уредници, књижевни критичари у случају рукописа и књижевних дела, ликовни критичари и галеристи у случају сликарства, научна заједница у случају научних теорија.

Психолог Маргарет Боуден са Универзитета Сасек разликује идеје које су нове „само за искуство дотичне особе” (што назива П-креативношћу, тј. психолошком креативношћу) и оне које су, „колико је познато, нове за читаву човекову историју” (што назива Х-креативношћу, тј. историјском креативношћу). Неко је П-креативан ако створи идеју која је за њега нова. Дете може бити бескрајно П-креативно измишљајући ствари које су одраслима познате и очигледне. Понашајући се на овај начин, оно открива и потврђује своју личност. Боуденова наглашава да „Х” означава „историјско”, а не „исторично”. Критеријум није значај неке идеје у историјском смислу, већ њена апсолутна новина у времену и простору.¹⁰

У теорији стваралаштва се разликују шире и уже схватање креативности, а то се донекле поклапа са разликовањем

---

9 Csikszentmihalyi, M. (2013) *Creativity: The Psychology of Discovery and Invention*, New York: Harper Perennial, p. 54.

10 Ђук, Љ. *Шта је креативност*, http://www.ljiljanacuk.com/prolaz/prikazi/kreativnost/sta_je.html, приступљено 23. 10. 2014.

субјективног и нормативног вредновања креативности. Наиме, креативност производа може да се вреднује на основу:

- субјективног критеријума, где је резултат креативног процеса творевина која је за субјекат који ствара потпуно нова креација;
- нормативног критеријума, према којем је резултат креативног мишљења творевина која је потпуно нова креација у друштву (науци, уметности или индустрији), или, како кажу Барон и Милинковић – друштвено вредна и корисна.¹¹

Неки аутори заступају идеју заједничке „територије” два типа креативности: субјективне, психолошке и друштвено-историјски признате креативности. „Сваки нормалан човек ствара, мало или много. Он може, и не знајући, да измисли нешто што је већ измишљено хиљаду пута; ако то и није стваралачко дело за људску врсту, јесте за самог тог појединца. Греша се кад се каже да је „инвенција” само једна апсолутно нова и важна идеја: битна је психолошка новина... Инвенција се неправично ограничава кад се приписује само великим проналазачима”.¹² Овде се ради о два комплементарна приступа значају и вредности стваралаштва, психолошком и друштвеном, који нису међусобно контрадикторни. Колико год оригинални мисаони чин био нужан услов креативности, толико је, начелно, и друштвена провера креативности неког производа неопходан елемент конституисања и потврде његове вредности, и то без обзира на реалне и могуће грешке, промашаје и злоупотребе у процесу верификације.

Имајући у виду претходно, показује се да награде у култури имају важан друштвени задатак и смисао: да формирају и образују укус публике, да одвоје жито од кукоља, да умеју да препознају и промовишу аутентично стваралаштво у односу на епигонство, површност, помодност и друге мањевише заводљиве облике псеудокреативности. Такав задатак поставља високе захтеве пред оне који су задужени за концепирање, утемељивање и додељивање награда и признања, јер, поред неоспорних и доказаних стручних, морају поседовати и моралне квалитете. И тада су нека огрешења могућа, управо због раније поменуте тешкоће да се ново, оригинално дело адекватно процени без временске дистанце, али

---

11 Миливојевић, Т. (2011) *Психологија стваралаштва*, Београд: Мегатренд универзитет, стр. 39.

12 Ribot, T. H. (1900) The nature of the creative imagination, *International Monthly*, 1(1), pp. 648-675, цит. у: Миливојевић, Т. (2011) стр. 39.

би штета била минимизирана и не би водила обесмишљавању критеријума, судова и награда.

Субјективни утицај награде на ствараоца

Пре него што се дотакнемо психолошког утицаја награде на ствараоца, треба да напоменемо њихов повољни утицај на његов материјални положај, што, наравно, такође посредује и у његовом психолошком задовољству. Економски ефекат награде може бити директан (оне често доносе значајну суму добитнику – новчани део награде) или индиректан (повећање прихода због веће популарности награђеног дела). Награде утичу на број продатих примерака књига, улазница или носача звука.

Они који добију награде, без обзира да ли су писци, сликари, редитељи, музичари, глумци, носе своје награде свуда са собом, оне светле на дисплеју поред њиховог имена, помињу се у интервјуима, оне су повод за медијску пажњу. Награде постају део имена добитника па неретко можемо чути – „тај и тај, добитник те и те награде”.

У овом контексту ваља поменути и најсвежији пример у области књижевног награђивања у Србији – награду под именом „Подрум Радовановић”; вредност књижевне награде је 3.000 евра, али се добитнику уручује у облику једног бурета од 225 литара најквалитетнијег вина „Радовановић”. А како лауреат не би вукао толики терет кући, добиће око 300 флаша врхунског вина!

Уз олако изречену оцену да „у Србији не постоји књижевна награда за животно дело писцу који је дао немерљив допринос српској књижевности”, винарија „Подрум Радовановић” одлучила је да покрене истоимену награду која ће се додељивати годишње и уручивати писцу који је још за живота постао несумњиви класик (!), али и особа која поштује и унапређује винску културу. Иако се ова тврдња може довести у питање, остаје нам да се надамо да жирију неће бити проблем да пронађе угледне књижевнике који ће испуњавати овај други услов и тиме обезбедити дуг живот новоустановљеној награди, а самим тим и промовисати поменути винарију.

Субјективни утицај награде на ствараоца у култури веома је комплексан и зависи од саме личности ствараоца. „Награђивање је категорија филозофских дисциплина, естетике и аксиологије... То је, међутим и компонента психологије, будући да ова наука награду користи за постизање одређених

психолошких стања и расположења, као мотивациони фактор жељеног понашања”.¹³

Иако многи сматрају да је стваралаштво награда сама по себи, награде могу бити значајни фактор у подстицању аутора да настави, оне представљају врсту подршке и друштвеног признања. Како би то било јасније, треба да укажемо на специфичности стваралачке мотивације и факторе који је подстичу или пак коче. Најбитнија разлика је она између интринзичне (унутрашње) и екстринзичне (спољне) мотивације.

Интринзична мотивација се може дефинисати као скуп сила које подстичу појединца да својевољно, без принуде, обавља неку делатност, зато што је заинтересован за њу и зато што осећа задовољство у томе. Интринзичну мотивацију можда можемо још боље да опишемо разликовањем од екстринзичне мотивације. Ова друга врста мотивације је присутна када појединац ради нешто првенствено због последице или последица које су изван саме те делатности: да би, на пример, избегао казну или осећај стида и кривице, или напротив, да би добио неку награду, признање или одобравање. Спољни мотиватори се често доживљавају као наметнути. Из школског искуства знамо да неке активности за које би ученици били спонтано заинтересовани губе привлачност кад се наметну као обавезне или кад се везују за неки облик принуде. Оно што се мање зна јесте то да и награде (на примеру школе, када се смисао учења поистовећује са исходом у виду оцене) спадају у примере психолошке принуде.

Противречна природа награде

Како је могуће да се награде доживљавају као нека врста принуде? Постоји више разлога томе.

Такмичење и конкуренција које се у уметности поричу, додељивањем награда величају се у исто време. С једне стране, ствараоцима су мрска отворена поређења са другим уметницима или њиховим делима, а јединственост и аутентичност основни су критеријум креативног стваралаштва. С друге стране, мало је области у којима се „Победник је...” чује тако често као у култури. Награде су најјачи показатељ конкуренције, објекат жеље и поруге.¹⁴ У такмичарском контексту, фокус уметника није више на самом унутрашњем стваралачком процесу и обликовању сопственог изражаја,

---

13 Божић, Ј. Д. (1995) *Уметност у светлу награде*, Уб: Јавно информативно предузеће Уб, стр. 15.

14 Towse, R. (2011) *A Handbook of Cultural Economics*, Edward Elgar Publishing Ltd. p. 63-66.

већ на спољашњем догађању, које је изван његове контроле. То намеће перцептуални, афективни и мотивациони образац супротан ономе који дефинише личност уметника као особе изразито привржене својој аутономији, слободи, индивидуалности и самоодређењу. Уметник се тада налази у стању својеврсне когнитивне дисонанце, или неусклађености са самим собом.

Укратко ћемо објаснити зашто промена са унутрашњег на спољни фокус може да има негативно дејство на психолошки доживљај ствараоца. Међу одлучујућим факторима унутрашње стваралачке мотивације налази се потреба за самоодређењем (*self-determination*). То је потреба коју има сваки човек, али је израженија код стваралаца, да доживљава себе као главног узрочника и покретача властитог понашања и деловања, да има осећај да бира и одлучује о томе шта или како ради. То је тежња ка што већој аутономији. Све што личи на притисак, принуду, контролу, смањује осећај самоодређења те самим тим и унутрашњу мотивацију као главну покретачку силу. На пример, наметнути такмичарски контекст, наметнуто време и надзор слабе унутрашњу мотивацију. Свако људско биће је мотивисано потребом да осети да самог себе одређује тј. да располаже што већом могућношћу избора у што више ситуација. Али и када реалност ограничава број опција, постоји могућност да се осети аутономија или самоодређење. Различити су начини на које се човек поставља према ограничењима стварности. То могу, на пример, бити резигнација, конформирање, одустајање, незнање (губитак осећаја самоодређења) или активна, делатна нада, утицање на прилике, реорганизација, промена референтног оквира, процесно мишљење уместо „закопавања” у садашње стање – другим речима, креативност.

Да би задовољио потребу за самоодређењем, човек настоји да стекне и ојача осећај унутрашње каузалности тј. да доживљава самог себе као узрочника својих акција, дела и резултата. То се у психологији зове интерни локус контроле. У стваралачком раду интерни локус контроле је повезан са осећањем да субјекат (стваралац) има контролу над целином процеса који води до финалног производа, јер учествује у свакој фази тог процеса и види целину. Докле год човек опажа своје окружење као примарног узрочника, у смислу да му оно намеће своје опције, он осећа да је потчињен спољашњој каузалности. Он тада није у интерном већ у екстерном локусу контроле.

Локус контроле може да објасни занимљив и загонетан „ефекат сувишне детерминације”. Локус контроле је израз

који је увео Ротер у психологију¹⁵, а који описује доминантан начин на који особа доживљава догађаје и оно што јој се дешава у животу: као резултат њених поступака (интерни локус контроле), или као резултат спољних околности, туђих поступака или „виших сила” (екстерни локус контроле). Ствараоци, у било којој области, су људи са снажним унутарњим локусом контроле, што је у корелацији са њиховом изразитијом тежњом ка индивидуализму, неконформизму, слободи и независности у односу на нествараоце или просечне јединке.¹⁶ Неки психолози су вршили истраживања о односу између интринзичне мотивације и спољних мотиваатора и открили појаву коју су назвали „ефекат сувишне детерминације”.¹⁷ Тај израз означава појаву да, када се особама које су већ спонтано и природно мотивисане за неку активност, поред или поврх тога дају и награде, њихова посвећеност опада. Оне постепено губе првобитно интересовање и улажу све мање времена и напора у ту активност. Промена фокуса, у току самог процеса рада, са унутрашње на спољну мотивацију има, дакле, негативне ефекте. Истраживања са децом су потврдила овај феномен. Ако се, на пример, детету које је удубљено у цртање, дају бомбоне као награда за његов труд, оно губи првобитни жар и посвећеност. Сматра се да је психолошки доживљај који узрокује ово појаву следећи: „Ово што радиш није довољно вредно само по себи, зато треба да те додатно подстакнемо.” Закључак је да спољне награде негативно утичу на интринзичну мотивацију, јер спољни стимуланси слабе и угрожавају унутрашњи локус контроле.¹⁸ Када добија спољне награде за постигнуте резултате, субјекат може да има осећај да је у спољашњем локусу контроле, тј. осећа да му оно што ради не припада више, да је исход отуђен од њега, под туђом контролом.

Награда као повратна информација (фидбек)

Међутим, претходни налаз се не сме апсолутизовати. Теорија о унутрашњој мотивацији не може потпуно да се лиши

---

15 Rotter, J. B. (1954) *Social Learning and clinical psychology*, New York: Prentice Hall.

16 Миливојевић, Т. (2011) *Психологија стваралаштва*, Београд: Мегатренд универзитет, стр. 227.

17 Lepper, M. P., Greene, D. and Nisbett, R. E. (1973) Undermining children's Intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the "overjustification" hypothesis, *Journal of personality and Social Psychology*, Vol. 28/1, pp. 129–137.

18 Deci, E. L. (1995) *Why we do what we do: The dynamics of personal autonomy*, New York: G. P. Putnam's Sons; Deci, E., Koestner, R. and Ryan, R. (2001) The pervasive negative effects of rewards on intrinsic motivation: Response to Cameron, *Review of Educational Research*, Vol. 71/1, pp. 43–51.

позивања на спољне факторе. Мотивација, као сложен, деликатан и динамичан процес, не може непрестано да се рађа и обнавља из себе саме, потребни су јој и спољашњи фактори да је поткрепљују и јачају (*reinforcement*). Човек није изоловано острво, његов субјективни, унутрашњи живот је интерсубјективан, социјализован. Он је интерактивно биће: у непрестаном односу, реалном или имагинарном, са другим субјектима и са окружењем – природним, материјалним и друштвеним. Стваралаштво је комуницирање: уметник не ствара само за себе, он пре свега жели да комуницира. Иако има снажан унутрашњи локус контроле, изграђене критеријуме и унутрашњи осећај постигнућа, потребно му је и да види ефекте свог деловања у очима других. Проучавање интринзичне мотивације открива да су повратне информације (фидбек) важан елемент мотивације. Дакле, потреба за повратном информацијом не значи да човек, у овом случају стваралац, није у стању да сагледа и сам процени резултат свог рада и да не извучи из тога осећај задовољства, поноса, остварења, већ да има и потребу за верификацијом својих резултата и своје субјективне процене како би им тиме дао и објективну вредност. У случају неподударности између његове и туђе процене резултата његовог рада, човек се може одлучити да задржи своје унутрашње критеријуме, односно да одбаци туђу процену, или обрнуто, а најчешће неће потпуно одбаци свој став (јер има потребу да одржи интерни локус контроле) већ ће га само кориговати као што ће потом унети неке корекције и у свој рад.

Ако награде схватимо као врсту фидбека, закључићемо да нису излишне или контрапродуктивне (да не стварају ефекат сувишне детерминације). Међутим, да би награда имала смисао за ствараоца, тј. да би је он доживео као награду, она мора да задовоља услове који чине конструктиван фидбек, међу којима су: да потиче од особе или особа од ауторитета, којима се верује и на стручном и на моралном плану; да су критеријуми на основу којих се додељује награда прецизно формулисани, транспарентни, веродостојни и конзистентни (а не нејасни, произвољни, случајни и сл.); да су критеријуми и одреднице награде јасно повезани са предметом награђивања (тј. да прималац јасно перципира везу између свог дела и/или себе и награде); да је награда благовремена (да се не перципира као преурањена, што доводи у питање кредибилитет награде и збуњује примаоца, нити као закаснела, јер то знатно умањује њен ефекат). Такође је снажнији и делотворнији ефекат награде која има већ неку традицију у односу на новоустановљене, због стеченог кредибилитета, легитимитета, ауторитета, угледа у јавности и „ауре“ која је окружује.

Закључак

Иако су по својој суштини награде намењене само изузетнима, у свим областима културног стваралаштва додељују се бројне награде. Основни смисао награде је да истакне извршност, да издвоји „највредније” или „квалитетно” стваралаштво, образује укусу јавности и подстакне је да конзумира највиши ниво уметничких производа. Ипак, скоро да не прође дан а да се не додели нека награда, прогласи још један победник. Културно поље постало је презасићено наградама.¹⁹ У америчким књижевним круговима кружи шала да има више награда него писаца и да ситуација на литерарној сцени личи на ону из *Алисе у земљи чуда* – сви су победили и сви морају добити награду. У интервјуу датом *Политици*, књижевник Филип Давид на сличан начин прокоментарисао је српску књижевну сцену: „У последњих неколико година нема изузетних остварења, али се зато број књижевних награда умногостручио. Тако се ствара привид квалитета”.²⁰ Слично тврди и професор Павловић, наводећи да „број награда у култури Србије и публицитет који их прати стварају лажну слику о разуђености и богатству нашег културног живота. Награда је толико да новинари културних рубрика једва стигну да их региструју; понекад се, нарочито у јануару и фебруару, догоди да се у једном дану, на три различита места, у главном граду истовремено уручују три награде за једну област стваралаштва”.²¹

Наводећи да „књиге нису коњи да се тркају пред жиријем“, Момо Капор духовито је предложио: „Требало би укинути све књижевне награде и награђивати сваке године само једног српског писца – оног који доживи сто година! Сви би се трудили да живе што дуже. Било би то опште такмичење у дугом живљењу на сто година, са животним препонама...” Објашњавајући даље предности оваквог предлога он наводи: „Тако би отпали и сви жирији. Људи из жирија за књижевне награде могли би мирније да се посвете раду у неким другим жиријима, за које сада немају времена, пошто су у свим жиријима још од својих малих ногу. Отпало би и скупљање потписа којим се писац предлаже за награду, уметници не би морали да пишу рецензије, а што је најважније, нико не би имао права да се љути што није добио награду и да после буде разочаран. Читав посао могао би да обави само

---

19 English, J. F. (2005) *The Economy of prestige: prizes, awards, and the circulation of cultural value*, Harvard University Press, p. 17.

20 Давид, Ф. (9. 4. 1995) Интервју, *Култура, Политика*.

21 Павловић, М. (10. 2. 2012) Шта награђујемо у култури – добитници и одбитници, *Политика*.

један матичар из општине, који би прегледао родне листове или крштенице, ако је књижевна душа крштена”.²²

Постоје, наравно, и другачија мишљења. Угледни аутор старије генерације предложио је да награде добијају само веома млади уметници. „Једино они умеју да им се радују. У каснијим годинама уметници примају награде са извесном резигнираношћу, убеђени да су их заслужили много раније... И, као и човек који подиже новац са банкомата – равнодушан према новчаницама које излазе из апарата, свестан да је то новац који је зарадио и који му припада – тако и уметник у зрелим годинама прима награду као закаснелу и недовољну накнаду за давно уложу стваралачку енергију”.

Какав ће заиста ефекат на ствараоца имати награда уручена за изузетно дело у одређеној друштвеној средини, зависи од многобројних фактора. Реаговање уметника условљено је типом личности којем припада, животном доби у којој се налази, као и друштвеним тренутком или околностима под којима одређену награду прима. „Тип личности, структура његове телесне грађе, модел темперамента, врста карактера, свеукупни спецификум његовог психолошког склопа, итекако је од важности у одређивању његове реакције на награду, односно колико може њоме бити стимулисан за даљи рад”.²³ Оно што ће екстровертну личност стимулисати, интровертну може пасивизирати. Дакле, исти стимуланси код различитих типова личности могу проузроковати супротне реакције. Вредност која се придаје различитим наградама разликује се од појединца до појединца и може јако да варира у току времена код једне те исте особе.

На субјективни доживљај и реакцију уметника на неку награду утицаће и то колико ће је он перципирати као повратну информацију, вредновати према њеним својствима (транспарентност, веродостојност, конзистентност, традиција, углед и сл.), према томе ко је установио и ко је додељује (стручни и морални ауторитети) као и према контексту (ослобођен или не и у којој мери вануметничких, политичких, идеолошких, пропагандних, клановских утицаја и притисака) и тренутку када се додељује (благовременост).

Награђивање у култури, за разлику од признања у спорту и у егзактним, природним наукама, где је веза између награда и остварења јаснија услед мерљивости резултата и веће прецизности и објективности критеријума, много је подложније

---

22 Капор, М. (1994) *Сто недеља блокаде*, Београд: Издавачка кућа Драганић, стр. 217.

23 Божић, Ј. Д. (1995) *Уметност у светлу награде*, Уб: Јавно информативно предузеће Уб, стр. 47.

разним искушењима, огрешењима и грешкама, критикама и оспоравањима. Упркос томе, оно се никако не сме начелно оспорити, нити одбацити, јер би културном сценом завладала аномија, релативистичка нивелизација услед губитка вредносних оријентира, норми и критеријума, хаос који би погодовао избијању у први план бучнијих, агресивнијих и сналажљивијих уместо квалитетних и креативних појединаца и дела. Како би награђена дела осигурала себи истакнуто место у културној баштини једног народа, неопходно је да се у процесу њиховог вредновања и награђивања поштују универзални естетски и етички критеријуми, чиме ће се „културне потребе и тежње подићи на виши ниво и створити повољна друштвена клима за свестрани развој културног живота”.²⁴

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексић, М. (11. 1. 2012) Националне пензије: ко су били конкуренти, *Политика*.
- Barron, F. X. (1968) *Creativity and personal freedom*, New York: Van Nostrand.
- Barron, F. X. (1969) *Creative Person, Creative Process*, New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Barron, F. X. (1995) *No rootless flower: An ecology of creativity*. Cresskill, N. J.: Hampton.
- Божић, Ј. Д. (1995) *Уметност у светлу награде*, Уб: Јавно информативно предузеће „УБ”.
- Бојанин, С. (2013) *Волети, али како: основе савремене психотерапије*, Београд: Конрис.
- Давид, Ф. (9. 4. 1995) Интервју, *Култура, Политика*.
- Deci, E. L. (1995) *Why we do what we do: The dynamics of personal autonomy*, New York: G. P. Putnam's Sons.
- Deci, E., Koestner, R. and Ryan, R. (2001) The pervasive negative effects of rewards on intrinsic motivation: Response to Cameron, *Review of Educational Research*, Vol. 71/1.
- Ђорић, А. Књижевни погледи Т. С. Елиота, http://slovoslovlje.blogspot.com/2014/08/blog-post_18.html, приступљено 10. 10. 2014.
- English, J. F. (2005) *The Economy of prestige: prizes, awards, and the circulation of cultural value*, Harvard University Press.
- Капор, М. (1994) *Сто недеља блокаде*, Издавачка кућа Драганић, Београд.
- Керол, Ј. (2009) *Алиса у земљи чуда*, Београд: ЈРЈ.

---

24 Прњат, Б. (2006) *Увод у културну политику*, Нови Сад: Стилос, стр. 87.

Lepper, M. P., Greene, D. and Nisbett, R. E. (1973) Undermining children's Intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the "overjustification" hypothesis, *Journal of personality and Social Psychology*, Vol. 28/1.

Миливојевић, Т. (2011) *Психологија стваралаштва*, Београд: Мегатренд универзитет.

Милинковић, М. (1973) *Израда инструментарија и методологије за идентификовање талентованих ученика*, Београд: Институт за психологију.

Немањић, М. (2013) Култура Србије на раскршћу 20. и 21. века – недовршени модел, *Култура* бр. 140, Завод за проучавање културног развоја, Београд.

Павловић, М. (10. 2. 2012) Шта награђујемо у култури – добитници и одбитници, *Политика*.

Прњат, Б. (2006) *Увод у културну политику*, Нови Сад: Стилос.

Речник Матице српске XXX

Ribot, T. H. (1900) The nature of the creative imagination, *International Monthly* Vol. 1.

Rotter, J. B. (1954) *Social Learning and clinical psychology*, New York: Prentice Hall.

Towse, R. (XXX) *A Handbook of Cultural Economics*.

Ћук, Љ. *Шта је креативност* http://www.ljiljanacuk.com/prolaz/prikazi/kreativnost/sta_je.html, приступљено 23. 10. 2014.

Csikszentmihalyi, M. (2013) *Creativity: The Psychology of Discovery and Invention*, New York: Harper Perennial.

Ljiljana Manić, Tatjana Milivojević and Marija Aleksić
Faculty of Culture and Media, Megatrend University, Belgrade
Faculty of Business Studies, Megatrend University, Belgrade

SOCIAL MEANING OF AWARDS IN CULTURE AND
THEIR AMBIVALENT EFFECT ON CREATORS

Abstract

Awards in culture are considered a significant medium of cultural policy. They affect creators in a stimulating way, encourage more people to become acquainted with a certain art piece or author, favour certain art forms or art in general, and often have an economic component as well. This paper tries to explore in greater depth the encouraging effect that awards have on the artist and connect it to the widely accepted purposes of the cultural policy of a society in transition.

Key words: *culture, creators, awards, motivation, feedback, subjective criteria, normative criteria*